

'CONSERVATION EDUCATION' IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF TURKEY IN TERMS OF INTERNATIONAL LEGISLATIONS

GENERAL EVALUATION & PROPOSALS - 1

ABSTRACT

Friends of Cultural Heritage- FOCUH ('Kültürel Mirasın Dostları Derneği'- KUMID) in Istanbul as the *Project Beneficiary* and Dokuz Eylül University (DEU) in Izmir as the *Project Partner* carried out the Project entitled '*EU Legislation on Cultural Heritage and Turkey*' within the framework of the 'Civil Society Dialogue: Europe- Bridge of Knowledge Program' between December 2006-07.

In this Project, as of September 24, 2007, all EU legislations on 'Culture' and other international legislations published by UNESCO, COE, ICOMOS, ICOM, etc. on 'Culture-Cultural Heritage-Conservation' considered in 'EU *acquis communautaire*' were translated into Turkish from English (300 legislations and 2000 pages). They were published on the web site of the Project (<http://www.kumid.eu/euproject/proje.html>) and the Project Books within two volumes in 2007.

Between 2008-09, each international legislation translated into Turkish during this Project and each article of them were analysed by the team of KUMID within the framework of various disciplines such as economy, trade, statistics, law, planning, engineering, architecture, archaeology, etc. and a draft report was prepared in 2009.

This report includes three main themes:

1) Approaches and implementations of the decision makers and public institutions about the conservation of cultural heritage should be changed in parallel with contemporary and international standards as well as international engagements of the Republic of Turkey.

2) Approaches, implementations, education and training programs in each department of various disciplines related to the conservation of cultural heritage directly or indirectly in the Higher Education System of Turkey should be changed within the framework contemporary and international standards as well as international engagements of the Republic of Turkey.

3) In order to realize those themes;

a) Effective public awareness on those subjects should be made.

b) International and national legislations should be studied in compulsory subjects or optional courses in each department of various disciplines related to the conservation of cultural heritage directly or indirectly in the Higher Education System of Turkey.

In this paper, those themes are expressed in detail. In the first part of the paper, information about '*EU Legislation on Cultural Heritage and Turkey*' is given. In the second part, the brief history of the conservation of the cultural heritage is talked about. General analysis of the 'International Legislation' and 'Education in International Legislation' is made in the third part. In the last part of the Paper, 'Conservation Education in the Higher Education System of Turkey' within the Framework of the International Legislations is described in detail and some suggestions are made.

Uluslararası Mevzuatlar Işığında Türkiye'deki Yüksek Eğitim Sisteminde Koruma Eğitimi: Genel Değerlendirme ve Öneriler - 1

SAADET GÜNER, ALİ KAZIM ÖZ,
MAHMUT AYDIN *

1. Giriş

Kültürel Mirasın Dostları Derneği (KUMID), Aralık 2006-2007 tarihleri arasında, İstanbul proje sahibi ola-

rak, proje ortağı Dokuz Eylül Üniversitesi (DEU) ile birlikte: Sivil Toplum Diyalogu: Avrupa-Bilgi Köprüleri Programı çerçevesinde "*Avrupa Birliği Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi*" başlıklı bir proje yürütmüştür. Toplam EUR 33.788

bütçeli Proje'de; "Kültür" mevzuatının tamamı¹ ve AB Müktesebatı içinde mütalaa edilen UNESCO, COE, ICOM, ICOMOS, vb. tarafından yayınlanmış diğer uluslararası mevzuat, DEU Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü ve Mütercim Ter-

* SAADET GÜNER, Dr. ALİ KAZIM ÖZ, MAHMUT AYDIN, Kültürel Mirasın Dostları Derneği - KUMID (Friends of Cultural Heritage - FOCUH), e-posta: s.guner@kumid.eu
¹ 24.09.2007 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği'nin <http://europa.eu.int/eurllex/lex/en/repert/1640.htm> adresinde kayıtlı

cümanlık Bölümü yüksek lisans ve doktora öğrencileri tarafından, adı geçen bölümlerin öğretim üyelerinin koordinasyonu ve KUMID Proje Bilim Kurulu'nun danışmanlığında Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Türkçe'ye tercüme edilen mevzuatlar, uzmanlar tarafından hızla incelenmiş ve sonunda “*Uluslararası Mevzuatlar Işığında Türk Eğitim Sisteminde Kültürel Miras ve Koruma: Genel Değerlendirmeler ve Öneriler*” başlıklı uzman raporu hazırlanmıştır.

Söz konusu Uzman Raporu ve Türkçe'ye kazandırılan mevzuatların tamamı, KUMID'in internet sitesine bağlı olarak hazırlanan proje web sayfasında² son kullanıcıların hizmetine ücretsiz olarak sunulmuştur. Türkçe'ye kazandırılan AB Kültür Mevzuatı'nın tamamı ile kültür ve kültürel mirası koruma konusunda UNESCO, COE, ICOM, ICOS, vb. tarafından yayınlanmış diğer uluslararası mevzuatın büyük bir bölümü “*Avrupa Birliği Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi*” başlıklı iki ciltlik kitapta (yaklaşık 800 sayfa) sunulmuştur.

Proje; Sivil Toplum Diyalogu: Avrupa-Bilgi Köprüleri Programı'ndaki en başarılı projeler arasında değerlendirilmiştir. Proje'nin çıktılarının ulusal ve uluslararası alanda fark edilirliliği ve önemi 2010 yılında da devam etmektedir.³ 2007-2008 döneminde KUMID üyeleri; aralarında makalenin yazarlarının da bulunduğu bir araştırma ekibi oluşturmuşlardır. Bu süreçte araştırma ekibi tarafından, Türkçe'ye tercüme edilen tüm uluslararası mevzuatın her bir maddesi detaylı bir şekilde kültürel mirasın korunmasında doğrudan veya dolaylı ilişkisi olan disiplinler bazında incelenmiş ve sonunda “*Uluslararası Mevzuatlar Işığında Türkiye'de Kültürel Mirasın Koruma Yaklaşımı ve Yüksek Eğitim Sisteminde Koruma Eğitimi: Genel Değerlendirmeler ve Öneriler*” başlıklı taslak bir araştırma raporu hazırlanmıştır. Raporun

AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi, 2007

Mesleki Eğitim Bölümü'ndeki araştırmalar halen devam etmektedir.

Adı geçen Rapor, üç ana temayı içermektedir:

1) Türkiye'deki karar vericilerin ve uygulayıcıların koruma yaklaşımları ve uygulamaları, uluslararası standartlara ve Türkiye'nin uluslararası hukukî yükümlülüklerine paralel olarak değişmelidir.

2) Türkiye'deki yüksek eğitimde kültürel mirasın korunması konusunda doğrudan (*arkeoloji, mimari restorasyon, güzel sanatlar, el sanatları, vb.*) ve dolaylı (*ekonomi, hukuk, kamu yönetimi, dış ticaret, güvenlik, vb.*) ilişkisi olan disiplinlerde eğitim ve staj yaklaşımları ile uygulamaları, çağdaş ölçütlere ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerine cevap verecek şekilde değişmelidir.

3) İlk iki temanın gerçekleştirilmesinin ilk adımları olarak;

a) Toplumda farkındalık yaratacak faaliyetler düzenlenmelidir.

b) Türkiye'deki kültürel mirasın korunması konusunda doğrudan veya dolaylı ilişkisi olan disiplinlerde kültürel mirasın korunması konusunda yayınlanmış uluslararası mevzuat ve ulusal mevzuatımız ders olarak okutulmalıdır.

Söz edilen araştırma raporunda yer verilen genel değerlendirmeler ve öneriler, çağdaş uluslararası ölçütler ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükleri gereğince “olması gerekenler”dir. Raporda dile getirilen “olması gerekenler”i hayata geçirip uygulayan kamu yönetimleri, yerel yönetimler, karar vericiler ve üniversiteler, hiç kuşkusuz günceli takip edip bu önderliklerini kesintisiz sürdürmelidirler. Diğerlerinden ise, bu “olması gerekenler”i hayata geçirecek yapısal, hukukî ve yönetsel tedbirleri almaları beklenmektedir.

KUMID, Türkiye'deki karar vericilerin ve uygulayıcıların kuru-

² <http://www.kumid.eu/euproject/proje.html>

³ Projenin web sitesine, UNESCO Web Sitesi- Kültür/National Laws/Turkey bölümünde link verilmiştir: <http://www.unesco.org/culture/natlaws> (Subat 2010)

ma yaklaşımlarının ve uygulamalarının uluslararası standartlara ve Türkiye'nin uluslararası hukukî yükümlülüklerine paralel olarak değişmesi gerektiği konusunda, toplumda farkındalık yaratacak faaliyetleri 2009 yılından itibaren yürütmeye başlamıştır. Bu amaçla, KUMID'in araştırma raporu uzmanları, İstanbul 2010 Kültür Başkenti Ajansı Çarşamba Toplantıları'nda (İstanbul/ Şubat 2010) ve MSGSÜ Mimari Restorasyon Yüksek Lisans Programı "Çarşamba Konferansları" (İstanbul/ Mart 2010) etkinliklerinde konferanslar vererek bilgi alışverişinde bulunmuşlardır. Bundan başka, KUMID uzmanları, benzer konuda İnönü Üniversitesi'nde (Malatya/ Nisan 2009), Konak Belediyesi personeline (Nisan 2010) yönelik konferanslar vermişler; katılımcılarla görüş alışverişi yapmışlar, böylelikle araştırmalarına değişik görüşleri katarak güncelleştirme şansı bulmuşlardır. Aynı konuda ulusal ve uluslararası iki etkinliğe bildi-

AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi kapsamında çıkarılan KUMID yayını

ri sunan KUMID uzmanları, bu faaliyetlerini 2010-2011 yılında da sürdürmeyi planlamaktadırlar.

KUMID tarafından yürütülen faaliyetlerde, bilgi alışverişinde yüksek eğitimde reform denilebilecek değişiklikler yapılmadığı sürece, Türkiye'deki karar vericilerin ve uygulayıcıların kültür varlıklarını koruma yaklaşımlarının ve uygulamalarının uluslararası standartlara ve Türkiye'nin uluslararası hukukî yükümlülüklerine paralel olarak değişmesinin mümkün olmayacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle KUMID uzmanları, araştırma raporunun ikinci teması üzerindeki farkındalık faaliyetlerine, 2013 sonrası için hazırlanacak 10. Ulusal Kal-

kınma Programı'nda yer alabilmesi için, 2010 yılından itibaren yoğunlaşmaya karar vermişlerdir. Bu faaliyetlerin ilki; İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı KUDEB'in "Restorasyon Konservasyon Çalışmaları Dergisi"nde bir yazı dizisi olarak başlamıştır. İBB KUDEB; yürüttüğü projeler, eğitim programları, sahip olduğu altyapı, laboratuvarları, yayınları, vb. ile 81 ilde kurulması gereken KUDEB'lerin önderi olma yolunda hızlı adımlarla ilerlemektedir. KUDEB'in bu yayını, Türkiye genelinde kültürel miras konusundaki yüzbinlerce karar verici ve uygulayıcıya ulaştığından; KUMID'in bu çalışmasına adı geçen yayında yer verilmesiyle, konu hakkında toplumda önemli ölçüde farkındalık yaratması, yayının yeni tedbirleri ve yapılanmaları tetikleme beklenmektedir. Ayrıca bu yazı dizisinin, Türkiye genelinde kurulacak KUDEB'lerin özellikle eğitim faaliyetleri için temel alması gereken uluslararası yaklaşım ve ölçütler için de kaynak olacağına inanılmaktadır.

2. Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Yayınlanmış Uluslararası Mevzuatın Kısa Tarihiçesi

Kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmaların tarihçesine göz attığımızda; tarih boyunca birçok topluluk ve devletin, yağmalardan elde etmeyi bekledikleri zenginliklere kavuşmak için savaşlarda teslim olmayan veya işgal ettikleri kentlerin yağmasını kural olarak kabul ettikleri ve yağmaladıkları görülür. Ancak savaşlarda toplum tarafından kutsal sayılan veya değer verilen eserlerin geri dönülemez bir şekilde yok olduğunun görülmesiyle, kutsal-kültürel değerlere sahip yapıları ve nesneleri koruma kavramı ortaya çıkmıştır. Savaşlarda bu değerlerin tahrip edilmemesi amacıyla yöneticiler tarafından karar ve emirler yayınlanmış; ulusal ve uluslararası düzenlemeler yapılmış ve bu konularda işbirliği gerçekleştirilmiştir. Zaman içinde; savaşlar, iç savaşlar ve silahlı çatışmalarda, kutsal-kültürel değerlerin ulusal

düzeyde yayınlanan emir ve kararnamele korunamayacağı, bunun için mutlaka uluslararası işbirliğinin gerekliliği anlaşılmıştır. Hague Anlaşması (1899), bu amaçla imzalanmış ilk uluslararası akit olarak koruma tarihindeki yerini almıştır.

İnsanlığın kan ve gözyaşı dolu yıllar geçirmesine, özellikle Avrupa devletlerinde kültürel mirasın büyük ölçüde yok olmasına neden olan I.Dünya Savaşı (1914-1919) ve hemen ardından başlayan II.Dünya Savaşı'nın (1939-1945) sonrasında, kültürel mirasın korunmasında sivil örgütlenme ve uluslararası işbirliğinin gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmıştır. II.Dünya Savaşı sonrasında altyapı sorunlarını gidermeye başlayan ülkeler, üstyapı kurumlarını da yeniden tesis etmeye başlamışlardır. Öncelikle kalkınmayı sürdürmeyi ve barışı korumayı amaçlamışlar; bu amaçla Birleşmiş Millet-

ler (BM, 1945), Dünya Bankası (WB, 1944), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO, 1949), Avrupa Konseyi (COE, 1949), Avrupa Ekonomik Topluluğu (EEC, 1957), Avrupa Birliği (EU, 1993) gibi hükümetler arası kuruluşlar (IGO/ *inter-governmental organization*) oluşturmuşlardır. Savaşta tüm alt yapıları çöken Bilim-Eğitim ve Kültür konularında çalışmak üzere kurulan IGO ise, 'Kültürün-kültürel mirasın jandarması' olarak da adlandırılan, "Birleşmiş Milletler Eğitim-Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO)"dur (1945). Kültürel mirasın korunması konusunda eğitim, bilgi, araştırma, işbirliği ve danışmanlık görevlerini üstlenen bir diğer etkin IGO ise, "Kültürel Varlıkların Onarımı ve Korunması için Uluslararası Merkez (ICCROM)"dir (1956). Türkiye, AB hariç adı geçen tüm IGO'ların üyesi veya kurucu

üyesidir ve halen AB ile üyelik müzakerelerini yürütmektedir.

II.Dünya Savaşı'nın ardından kültürel mirasın korunması konusunda çalışmalar yürüten uluslararası hükümet dışı örgütlenmelerin (sivil toplum kuruluşları/ NGO/ nongovernmental organization) oluşturulduğu bilinmektedir. Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM, 1946), Uluslararası Arşiv Konseyi (ICA, 1948), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS, 1993), sözü edilen NGO'ların başlıcalarıdır (Güner, 2009).

Taraf devletlerin üzerinde bazı konularda yaptırım gücüne sahip olan bu kuruluşlar; yürüttükleri etkinlikler, yayınladıkları bildirimler, imzaya açtıkları anlaşmalarla üye ülkelerde ve dünyanın her yerinde kültürel mirasın korunması konusunda politika ve stratejiler geliştirmektedirler.

Kültür varlıklarının korunması konusunda adı geçen IGO'ların ve NGO'ların yayınladıkları, Türkiye Cumhuriyeti'nin de imzaladığı, kabul ettiği ve usulüne uygun olarak yürürlüğe koyduğu uluslararası anlaşmalar aşağıda sıralanmıştır.

1 Avrupa Kültür Anlaşması/ *European Cultural Convention* (COE, 1954)

2 Lahey Sözleşmesi: Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi/ *Hague Convention: Convention for the Protection of the Cultural Property in the Event of the Armed Conflicts* (UNESCO, 1954)

3 Kültürel Varlıkların Yasadışı İthalatının, İhracatının ve El Değiştirmesinin Yasaklanması ve Önlenmesi Anlaşması/ *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Properties* (UNESCO, 1970)

4 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi/ *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* (UNESCO, 1972)

5 Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi/ *Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe* (COE, 1985)

6 Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi (değiştirilmiş şekli)/ *European Convention on*

the Protection of the Archaeological Heritage (revised), (COE, 1992)

7 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi/ *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* (UNESCO, 2003)

Türkiye Cumhuriyeti, uluslararası NGO olan ICOMOS ve ICOM üyesi olması nedeniyle, kültürel varlıkların korunmasında bu kuruluşların yayınladığı tüzük ve kararları (Venedik Tüzüğü gibi) dikkate almaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti; Anayasası'nın 2.maddesinde "Hukuk Devleti" tanımına yer vermiş, 63.maddesinde ise "Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması"nı anayasal güvence altına almıştır.

Sonuç olarak bir hukuk devleti sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti, Anayasası ve taraf olduğu uluslararası yükümlülükler gereği sınırları içindeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının korunması amacıyla gerekli tedbirleri almakta, kanun ve yönetmelikler düzenlemekte; bunların denetimi için yetkili kurum ve bürolar oluşturmaktadır.

3. Uluslararası Mevzuatların Genel Analizi ve Eğitim

3.1. Genel Analiz

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak, ülkemizde de "kültür varlıklarının korunmasında bilimsel temeli olan sürdürülebilir modellerin geliştirilmesi" konusunda giderek yaygınlaşan bir eğilimin varlığından söz edebiliriz. Bu arayışı, yalnızca Avrupa Birliği mevzuatının gereği olan uyum süreciyle özdeşleştirmenin de doğru olmadığı kanısındayız.

Çarpık şehirleşmenin, kültür ve çevre kirliliğinin, özellikle kültürel yozlaşmanın getirdiği sıkıntılarının baskısı, yeni çıkış yollarının bulunması konusunda toplumumuzun yeni arayışlar içine girmeye yöneltmiştir. Ülkemizin kültür varlıklarının zenginliği ve çeşitliliği, diğer dünya ülkeleriyle karşılaştırılmayacak düzeydedir; aynı şekilde sağlıklı ve sürdürülebilir çözümler için karşılaştığımız sorunlar da temelde

Ülkemize özgü geliştirilecek olan çözüm yollarının, uluslararası çağdaş yaklaşım ve uygulama ilkeleriyle uyum sağlaması ve örtüşmesi gerekir.

farklılık göstermektedir. Bu nedenle, başka yerlerden alınacak çözüm modellerini olduğu gibi ülkemize aktarmak doğru bir seçim olmayacağı gibi; mutlaka ülkemizin yapılanmasına, koşullarına ve kültür varlıklarımızın sayı, nitelik ve önemine uygun yeni çözüm yollarının geliştirilmesi gerekir. Ancak ülkemize özgü geliştirilecek olan çözüm yollarının, uluslararası çağdaş yak-

laşım ve uygulama ilkeleriyle uyum sağlaması ve örtüşmesi gerekir. Bu da çözüm arayışı içine girdiğimiz şu süreçte, dünyada bu kapsamda geliştirilmiş olan her türlü düşünce sistemi, bilgi ve kuralların ciddi bir şekilde incelenerek özde anlaşılması gereğini beraberinde getirmektedir (Özdoğan, 2007).

Dünyada kültürel miras ve korunması konusunda geliştirilmiş olan düşünce sistemi ile kavram, yaklaşım, bilgi, kural ve yaptırımlar, hiç kuskusuz bu konuda çalışmalar yürüten, yukarıda adı geçen IGO ve NGO'ların yayınladıkları bağlayıcı olan veya olmayan uluslararası mevzuatta yer almaktadır. Bu nedenle Prof.Dr. Cevat Erder, Prof.Dr. Zeynep Ahunbay, Doç.Dr. Deniz Mazlum gibi bilim insanlarımız, kültürel mirasın korunması konusunda önemli birkaç ulusla-

rarası mevzuatı Türkçe'ye tercüme ederek son kullanıcıların hizmetine sunmuşlardır. KUMID ve DEU ortaklığında yürütülen “Avrupa Birliği Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi” başlıklı AB Projesi (2006-2007) ise, adı geçen bilim insanlarımızın başlattığı bu çalışmanın daha geniş ölçekli bir boyutudur.

AB hukukunda (Altıntaş, 2007) ve uluslararası hukukta, taraf devletin imzaladığı ve usulüne uygun olarak yürürlüğe giren anlaşmalar, adı geçen kurumlar tarafından yayınlanan kararlar, konsey kararları, tüzükler ve yönetmelikler, “bağlayıcı mevzuat” olarak nitelendirilirler. Bu tür uluslararası mevzuatlar, ya taraf devletin doğrudan “iç hukuk” olarak dikkate alınır; ya da taraf devletten söz konusu metinlere göre iç hukukunda gerekli düzenlemeleri yapması beklenir.

Adı geçen kuruluşların yayınladıkları ilke kararları, tavsiyeler, görüşler, açıklamalar, toplantı ve konferans sonuçları, bağlayıcı özelliği bulunmayan tasarruflardır. Bağlayıcı mevzuatlardaki yükümlülüklerini yeterince yerine getirmeyen karar verici ve uygulayıcılar ise, söz konusu tasarrufları tamamen göz ardı etmektedirler. Oysa görüşümüze göre, koruma çalışmalarında bağlayıcı olmayan uluslararası mevzuat, genellikle ileride çıkarılacak yasal/bağlayıcı bir mevzuatın ayak sesleridir ve uygulamada dikkate alınması tavsiye edilmektedir. Diğer taraftan uluslararası bağlayıcı mevzuatlarda, önceden yayınlanan bağlayıcı olmayan mevzuatlara atıf yapıldığı ya da tersine bağlayıcı olmayan mevzuatlarda bağlayıcı olan mevzuatlara da referans verildiği görülmektedir. Böylelikle bağlayıcı olmayan mevzuata, “gerekçe” vasfı verilerek suretiyle bağlayıcı mevzuat olarak “meşruiyet” kazandırıldığı görülmektedir.

Diğer taraftan, bazı uluslararası mevzuatlarda yer alan iki önemli husus, karar vericiler ve korumacılar tarafından altı çizilerek not edilmelidir:

1 Kültürel miras, Avrupa'nın ve insanlığın kültürel mirası olarak nitelendirilmekte; korumanın

yalnız doğrudan ilgili devletin değil, tüm Avrupa ülkelerinin sorumluluğu olduğu vurgulanmaktadır. Bu nitelendirmeyi kapsayan bir anlaşmaya taraf olan devletler, hiç kuşkusuz sınırları içindeki kültürel mirası aynı zamanda Avrupa'nın ve insanlığın mirası olarak kabul etmekte ve onları koruma yükümlülüğü altına girmektedir (Örnek: COE, 1954). Ancak bu yaklaşımın “bir ulusun mirası üzerindeki kararlar verme erkinin dış çevrelere aktarılmasına yol açacağı kaygısı” bazı ülkeler ve kuruluşlar tarafından dile getirilmektedir (ICOMOS, 1996). **Bildirinin yazarları da bu kaygının ayırdındadırlar.**

Kültürel mirası koruma uygulamasında bağlayıcılığı bulunan mevzuatlara uyulması, iç hukukta gerekli düzenlemelerin yapılması ve bağlayıcı olmayan mevzuatlara dikkat edilmesi ilkesi, daima hatırlanmalıdır.

Uluslararası anlaşmalardan doğan kültür mirası koruma yükümlülüğünü yerine getirmeyen ülkeler için, bu yaklaşımın gelecekte dış çevrelerce o ülkelere hatırlatılarak dış müdahalede bulunulup bulunulmayacağına “Kültürel Miras Korumasında Risk Senaryosu” kapsamında dikkate alınması tavsiye edilmektedir.

2 Son dönemde ise kültürel miras ile ilgili hak ve sorumluluklar, Türkiye'nin henüz imzalamadığı “Kültürel Mirasın Toplum için Değeri konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi”nin 4.maddesi ile “İnsan Hakları” boyutuna taşınmıştır (COE, 2005). Ayrıca Türkiye'nin AB'ne üyelik müzakerelerinde, “Yargı ve Temel Haklar” başlıklı 23 numaralı

Fasıl'ın T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nun çalışma alanına girdiği not edilmelidir. Bakanlığın bu fasıldaki çalışma konusu “Kültürel Haklar ve Kültür Politikaları”dır (<http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr>). Bu nedenle, karar vericiler ve kamu kurumları, kültürel mirasın korunmasına yönelik bakış açılarını korumanın yanı sıra, bundan böyle “insan hakları” yönüne de çevirmek zorunda kalacaklardır. Ayrıca, bugün ülkemizin taraf olduğu muhtelif insan hakları ihlallerinin arasına yakın gelecekte “kültürel miras hakkı ihlallerinin” de katılabileceği tehdidinin, yine “Kültürel Miras Korumasında Risk Senaryosu” kapsamında göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

Uluslararası mevzuat konusunda dikkate alınması gereken bir başka husus ise; yayınlanan mevzuatla ortaya atılan bazı ilkelerin döneminde “doğru” kabul edildiği, ancak zaman içinde bu doğrudan uzaklaştığıdır. Diğer bir deyişle “doğru”nun zaman içinde “yanlış”a dönüşmesi nedeniyle, yanlış düzelterek yeni bir ilke yeni bir mevzuatla ortaya çıkarılmaktadır. Örneğin, kamusal ve özel yapım çalışmalarının tehdit ettiği bir yapının eski konumuna benzer bir alana taşınmasını ileri süren ilke (UNESCO, 1968), zaman içinde günümüzde de kabul gören ve birçok mevzuatta karşımıza çıkan “yerinde koruma/ çevresi ile birlikte koruma” ya ve “tehdit edici unsurların yapıdan uzaklaştırılması” ilkesine dönüşmüştür. Bu nedenle, uluslararası mevzuatların kültür mirasının korunmasında “doğru” veya “kesin” kabulünün, zaman içindeki koşullar ve uygulama sonuçları içinde değerlendirilmesi gerekir. Bu durumda, yayınlanan her uluslararası mevzuat ülkemizde de dikkatle izlenmeli; mevzuatta çekince koyulacak veya açıklama getirilecek ilke ve yaklaşımın görülmesi halinde, ulusal/uluslararası kuruluşlarla toplantılar düzenlenerek mevzuata getirilen çekinceler/görüşler dünya kamuoyuyla paylaşılmalıdır (Örnek: ICOMOS, 1996).

Sonuç olarak kültürel mirası koruma uygulamasında bağlayıcılığı bulunan mevzuatlara uyulması, iç hukukta gerekli düzenlemelerin yapılması ve bağlayıcı olmayan mevzuatlara dikkat edilmesi ilkesi, daima hatırlanmalıdır.

3.2. Eğitim

Başlangıçta tek yapı, bina toplulukları, tek arkeolojik alan korunmasına yönelik olarak yayınlanan mevzuatların, giderek “kültürel miras alan yönetimi ve bütünlük koruma” yaklaşımı doğrultusunda genişlediği izlenmektedir. Günümüzde mimari ve arkeolojik mirastan başka; Antik Gösteri Mekanları, Endüstriyel, Teknik ve İnşaat Mühendisliği Mirası, Sualtı Kültür Mirası, Geleneksel El Sanatları, 20.Yüzyıl Mimari Mirası, Somut Olmayan Kültürel Miras gibi farklı mirasların korunması yaklaşımının da ortaya çıktığı ve bu konuda uluslararası mevzuatların yayınlandığı bilinmektedir.

Diğer taraftan, uluslararası yaklaşım ve mevzuatlar, korumanın interdisipliner bir çalışma olması nedeniyle birçok disiplinden koruma uzmanının yetiştirilmesini önermektedirler.

Bilindiği üzere “Koruma Eği-

timi”, ilk kez 1904’te, Madrid Konferansı Tavsiye Kararları: Altıncı Uluslararası Mimarlar Kongresi’nde (RIBA 1904) dile getirilmiştir. Madde 5’te, eserin korunması ve onarımının “...sadece devlet tarafından diploma verilmiş mimarlara bırakılması...” önerilmiştir. “Müteahhitlerin ve İşçilerin Eğitimi” başlığını taşıyan Konu 4’te ise, “hükümetlerin, belediyelerin ve profesyonel kurumların işçilerin teknik eğitimine özen göstermeleri” tavsiye edilmiş ve devamla, müteahhit ve işçilerin eğitimi, okulların yönetimi, verilecek diploma ve sertifikalar, kalfa ve usta sıfatlarının kazanılması süreçleri gibi konularda tavsiyelerde bulunulmuştur.

1904’ten günümüze kadar kültür varlıklarının korunması konusunda yayınlanmış tüm uluslararası mevzuatlardaki ortak madde nin “Eğitim” olduğu görülmektedir. Söz konusu başlık altında, koruma eğitiminin, anaokulundan üniversiteye kadar tüm eğitim düzeylerini kapsamı vurgulanmaktadır. Ayrıca “Eğitim” başlığı altında, *halkın eğitimi, uzmanlara yönelik yenileştirme eğitimi, meslek içi eğitim, müteahhitlerin eğitimi, vb.* muhtelif eğitimlerin gerekliliğinin altı çizilmekte-

dir. Örneğin; uluslararası yaklaşımlar, kültürel mirasın tahrip olmasının nedenlerinin arasına “yeni, niteliksiz ve özel yüklenicilerin koruma alanlarındaki ve yapılardaki denetlenmemiş çalışmalarını” da eklemiş ve onların eğitimlerini tavsiye etmiştir (ICOMOS, 1983).

Sonuç olarak kültürel mirasın korunmasında tüm düzeylerde eğitim verilmesi, uluslararası mevzuatların gereği olarak değerlendirilmelidir.

Ayrıca, Türkiye’nin AB’ne üyelik müzakerelerinde, “İşletmeler ve Sanayi Politikası” başlıklı 20 No’lu Fasil’in T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nun çalışma alanına girdiği not edilmelidir. Bakanlık bu fasilde, turizm politikalarının oluşturulması ve yürütülmesi konularında sorumludur (<http://disiliskiler.kultur-turizm.gov.tr>).

Oluşturulacak olan “Kültürel Turizm Politikası”nda en önemli ölçüt; hiç kuşkusuz, kültür varlıklarının doğru ve çağdaş bir şekilde korunmasını sağlayacak restorasyon ve konservasyon uygulamalarıdır. Bu uygulamalar ise, ancak çağdaş koruma-restorasyon eğitimi almış uzmanlar tarafından yapılabilir.

Yenikapı, Marmaray Kazıları’ndan genel bir görünüm (D. Kocaisık, 2008)

4. Uluslararası Mevzuatlar Çerçevesinde Türk Yüksek Eğitim Sisteminde Koruma Eğitimi

Bildirinin bu bölümünde, uluslararası mevzuatlardaki “Eğitim” başlığının Yüksek Öğretim boyutu, muhtelif disiplinler çerçevesinde “Üniversiteler” düzeyinde ele alınmış ve koruma konusunda Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Yüksek Eğitim Sistemi’ne yönelik tavsiyelerde bulunulmuştur.

Yazı dizisinin bu ilk bölümünde; üniversitelerin “Arkeoloji Bölümleri”ndeki eğitim yaklaşımına ilişkin genel değerlendirmeler yapılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Yazı dizisinin ikinci bölümünde ise; üniversitelerimizdeki sırasıyla, mimarlık, inşaat mühendisliği, şehir-bölge planlama, restorasyon, turizm, müzecilik, güzel sanatlar, geleneksel el sanatları, sinema, ekonomi, kamu yönetimi, hukuk, dış ticaret, e-ticaret, bilişim, uluslararası ilişkiler bölümleri ve meslek yüksek okullarının yanı sıra polis kolejleri, akademileri ve askeri okullar ile harp akademilerindeki kültür varlıklarını koruma eğitimi konusunda genel değerlendirmeler yapılacak ve önerilerde bulunulacaktır.

4.1. Üniversiteler/ Arkeoloji Bölümleri

Uluslararası mevzuatlara göre, bütün planlama yasaları arkeolojik mirasın korunması hususunu kapsamalıdır. Arkeolojik mirasa olumsuz etki yapması muhtemel büyük bayındırlık, kalkınma planları ve kentsel dönüşüm projeleri değiştirilmeli; çevrenin üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi (ÇED Raporu) ve bunun sonucunda alınacak kararlarda, arkeolojik alanların ve durumlarının tam bir şekilde dikkate alınması sağlanmalıdır. Büyük bayındırlık, kalkınma, kentsel dönüşüm plan ve projelerinin muhtelif safhalarına, idari işlemlerine ve danışmanlıklarına arkeologların katılımını sağlayarak; arkeolojinin gereksinimleri ile kalkınma planlarını uyumlaştırılmalı, bütünleştirilmeli ve planlama işlemlerinde arkeo-

Ankara-Ulus, Antik Roma Tiyatrosu kazısından bir görünüm (M. Aydın, 2010)

lojik bakış açısının (şeklen ve hukuken) dikkate alınması zorunlu kılınmalıdır (COE, 1984; COE, 1989; COE, 1992).

Türkiye’nin de taraf olduğu uluslararası mevzuat (COE, 1992), arkeolojik mirasın plan ile korunmasını bu kadar öne çıkarırken, hiç kuşkusuz arkeoloji eğitimlerine yönelik çağdaş yaklaşımları da ortaya koymuştur. Üniversitelerdeki arkeoloji eğitiminin amacı belirlenirken, koruma politikalarında vurgunun arkeolojik kazıdan “yerinde koruma”ya doğru değiştiği göz önüne alınarak, öğrencilere koruma politikası konusundaki bilgi-becerilerini güçlendirecek yönde bir eğitim verilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Arkeolojik mirasın yönetiminde, birçok disiplinden yüksek akademik standartlara sahip kişiler gereklidir. Arkeolojik mirasın korunması, yalnız arkeolojik tekniklerin uygulanması ile başarılamaz. Daha geniş mesleki ve bilimsel birikime ve becerilere (*teknoloji bilgisi, bilgisayar kullanımı, GIS, vb.*) ihtiyaç vardır (ICOMOS, 1990).

Uluslararası mevzuat; kentsel, bölgesel ve ulusal planlamada büyük bayındırlık projelerinde istihdam edilecek arkeologlardan bekle-

diği görevleri: “bilgi değerlendirme, koruma için varsayım, katma değer, zaman ölçütü ve maliyetler, yapısal kalıntılar, tanıtım ve sergiler, uyumsuzluklar, ortaklara/basına verilecek bilgi, yayın, vb.” olarak belirlemektedir (COE, 2000).

Arkeolojik mirasın temel veya ileri düzeydeki meslek eğitimlerinin belirli aşamalarında; arkeologlar, plancılar ve arazi kullanımı-gelişimi ile ilgili diğer kişilerin, arkeolojiplanlama ve idari-yasal uygulama arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmek ve takdir edebilmek için bir araya getirilmesi sağlanmalıdır. Kaynaklar elverdiğince personel değişimi de yapılmalıdır. Arkeologlardan, plancıların kullandığı diğer verilerle uyumlu bir temelde arkeolojik veri bankaları ve başka bilgi sunuları (bilgisayara aktarma, kartografi gibi) oluşturmaları beklenmektedir (COE, 1984).

Türkiye’de, arkeoloji eğitimi bitirmek için kazıya katılma şartı aranmamaktadır. Bu durum, arkeolojik mirasımızı koruma konusundaki en büyük eksikliklerimizden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, üniversitelerin Arkeoloji bölümlerinden mezun olmak için öğrencilere asgari iki kazıya katılma şartının en kısa sürede getirilmesi

gerekmektedir. Bu bağlamda;

■ Arkeologların sözü edilen nitelik ve becerileri kazanabilmeleri ve uluslararası mevzuatlarda kendilerinden beklenen görevleri yerine getirebilmeleri için; üniversitelerin arkeoloji bölümlerinde gerekli düzenlemeler yapılmalı, eğitim için yeterli ortam ve teknolojik donanım sağlanmalıdır. Koruma konusunda yayınlanmış ulusal ve uluslararası mevzuat ders olarak okutulmalıdır. Arkeoloji bölümleri, farklı disiplinlerle işbirliği yaparak, alanında ihtiyaç duyduğu gerekli eğitim programlarını hazırlamalıdır (*GIS, 3DS Max, AutoCAD, vb.*)

■ Üniversitelerin Arkeoloji bölümlerinin son sınıf öğrencilerinin mutlaka bir şehir-bölge planlama çalışmasında staj yapmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Adı geçen bölümün öğrencilerinin, üniversitelerin Şehir-Bölge Planlama bölümlerinden öğrencilerle bir ortak dönem ödevi/projesi

hazırlaması için gerekli disiplinlerarası çalışma gerçekleştirilmelidir.

■ Üniversitelerin Şehir-Bölge Planlama Bölümü öğrencilerine de, eğitimleri süresince bir kez, arkeolojik alanın yer aldığı bir kentsel-bölgesel planlama çalışması dönem ödevi olarak verilmelidir. Bu ödevin hazırlanması sırasında adı geçen bölüm öğrencilerinin Arkeoloji bölümleri ile birlikte ve arkeolojik alanda çalışmalarını sağlayacak gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

■ Arkeoloji bölümünden mezun olmak için öğrencilere asgari iki kazıya katılma şartının getirilmesi gerekmektedir.

■ Yukarıda işaret edilen becerileri lisans düzeyindeki eksik programlar nedeniyle edinememiş ve planlama stajına katılamamış kurum/kuruluşlarca istihdam edilen veya işsiz kalan arkeologlar için, üniversitelerin sürekli eğitim merkezlerinde veya diğer kuruluşlarda (KUDEB gibi) “yenileştirme

egitimleri” düzenlenmelidir.

■ Arkeoloji eğitiminde, çağdaş gelişmelere paralel olarak; Kentsel Arkeoloji, Endüstri Dönemi Arkeolojisi, JeoArkeoloji, Arkeoinformatique gibi alanlarda uzmanlaşmaya gidilmelidir.

■ 2013 sonrası için hazırlanacak 10.Ulusal Kalkınma Programında yer verilecek olan “Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi” başlığında, kültürel mirasın korunması konusunda yüksek eğitim sisteminde yapılacak değişiklikler için yeni hedefler belirlenmeli; plan ve programlar oluşturulmalıdır.

Sonuç olarak, yukarıda özetlenen uluslararası ilkeler, yaklaşımlar ve yükümlülüklerin ışığında; ülkemizde arkeoloji alanındaki yüksek eğitimde ve arkeologların resmi/özel kurumlardaki istihdamında ciddi reformlar yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

*(Bölüm kaynağı: Güner, vd., 2009)

KÜLTÜREL MİRASIN DOSTLARI DERNEĞİ (KUMİD)

FRIENDS OF CULTURAL HERITAGE (FOCUH)

Adres: Rasim Paşa Mah. Rıhtım Cad. No:28, Derya İş Merkezi A Blok Kat 1 No:34, 34716 Kadıköy, İstanbul

Tel.: (+90 216) 450 65 93 (+90 532) 417 35 34

Faks: (+90 216) 450 65 94

<http://www.kumid.eu>

NOT: Referans gösterilen Türkçe uluslararası mevzuatlar, *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi, 2007, “Cilt 1: AB Kültür Mevzuatı (16.40), Cilt 2: Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı”, Kültürel Mirasın Dostları Derneği Yayınları 1, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., İstanbul*’dan kullanılmıştır.

REFERANSLAR

1- <http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr>, Eylül 2010, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı web sayfası.

2- Güner, S., Aydın, M., Öz, A.K., 2009, “Uluslararası Mevzuatlar ve Tarih Kentleri Koruma”, *Kentleri Korumak Savunmak*, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 33. Kolokiyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası Antalya Şubesi, 6-8 Kasım 2009, Antalya.

3- Güner, S., 2009, “Savaşlar ve Kültürel Miras, The National Defence in the 21st Century”, *The Second International Symposium on Strategic and Security Studies*, Beykent University Strategic Research Center (BUSRC), April 16-17, 2008, Istanbul, Turkey.

4- Altıntaş, Ö.F., 2007, “Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları”, T.C. Adalet Bakanlığı AB Genel Md., 5 Nisan 2007, Ankara (<http://www.abgm.adalet.gov.tr/dokumanlar/abhkayn.pdf>).

5- Özdoğan, M., 2007, “Sunuş”, *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Avrupa Birliği Kültür Mevzuatı, Cilt 1, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMİD Yayını 1, İstanbul, s.XXXI-XXXIV.*

- 6- COE, 2005, "Kültürel Mirasın Toplum için Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (çev.: M. Erdil, G.Sakar), s.240-249.
- 7- COE, 2000, "Avrupa İyi Uygulama Kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (çev.: A.Akın, S.Alatepeli), s.485-491.
- 8- ICOMOS, 1996, "San Antonio Bildirgesi", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (çev.: S. Dalyan, S.Y. Yıldırım), s.110-123.
- 9- COE, 1992, "Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi (değiştirilmiş şekli)", Avrupa Antlaşmaları Serisi 143/1992, *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, s.466-473.
- 10- ICOMOS, 1990, "Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü", Arkeolojik Miras Yönetimi Uluslararası Komitesi (ICAHM), Ekim 1990, Lozan- İsviçre, *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (çev.: Z.Ahunbay), s.459-465.
- 11- COE, 1989, "Arkeolojik Mirasın Şehir ve Ülke Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin (R) 5 Sayılı Tavsiye Kararı", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (çev.: G.Katkıcı, I.Uygur), s.451-458.
- 12- COE, 1984, "Arkeoloji ve Planlama Toplantısı Sonuçları", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (çev.: G.Katkıcı, G.Sakar), s.447-450.
- 13- ICOMOS, 1985, "Roma Bildirgesi", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (çev.: M. Erdil, G.Sakar), s.65-66.
- 14- UNESCO, 1968, "Kamusal ve Özel Yapım Çalışmalarınca Tehdit Edilen Kültürel Varlıkların Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (çev.: G.Katkıcı, I.Uygur), s.23-32.
- 15- COE, 1954, "Avrupa Kültür Antlaşması", Avrupa Antlaşmaları Serisi 18/1954, *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, s.17-19.

(Kaynaklar, tarih sırasına göre listelenmiştir.)